

В.В. Басик,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПІДВИЩЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Учні вибачать своїм учителям і суворість,
і сухість, і навіть прискіпливість,
але не пробачать поганого знання своєї справи.*

А. Макаренко

У всьому світі спостерігається тенденція щодо шанобливого та індивідуалізованого ставлення до учнів з особливими освітніми потребами, сприйняття їхніх особливостей психофізичного розвитку не як проблеми та перешкоди, а саме як можливості методичного збагачення процесу навчання й забезпечення рівного доступу до освіти усім дітям, незалежно від стану їхнього фізичного та психічного здоров'я.

В Україні протягом багатьох десятиліть функціонувала єдина система освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка передбачала їх навчання у спеціальних закладах загальної середньої освіти інтернатного типу. Такий стан речей негативно впливав насамперед на соціальну адаптацію дітей, адже їхнє перебування в умовах такого освітнього закладу не тільки обмежувало соціальні контакти, а й негативно впливало на формування соціальної компетентності у цілому. Тому основне завдання закладів загальної середньої освіти – докласти максимум зусиль для того, щоб діти з особливими потребами мали можливість успішно інтегруватися у суспільство, стати його гідними членами.

Наразі в Україні право дітей з особливими освітніми потребами на навчання в ЗЗСО за місцем проживання визнано законодавчо. Від 23 травня 2017 року Верховна Рада України прийняла законопроект № 6437 «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», а 5 вересня 2017 р. Закон України «Про освіту» було ухвалено. Цей нормативний акт врегулював питання доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг у навчальних закладах. У 2019 році прийнято постанови Кабінету Міністрів України, які регламентують організацію інклюзивного навчання у закладах дошкільної (постанова КМУ від 10.04.2019 N 530), професійної (професійно-технічної) (постанова КМУ від 10.07.2019 N 636), вищої (постанова КМУ від 10.07.2019 No 635) та позашкільної освіти (постанова КМУ від 21.08.2019 N 779). [1].

Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого полягає у розробці і реалізації механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранній інтеграції

цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватися законодавчою базою України з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У жовтні 2010 року МОН України затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», а у вересні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти». Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України.

Для того, щоб забезпечити належні умови реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту, потрібне підвищення психолого-педагогічної компетентності педагогічних кадрів та опанування ними новими технологіями викладання і продуктивної взаємодії з дітьми, що мають особливі освітні потреби. Адже успішність створення інклюзивного освітнього середовища прямо пропорційна до рівня професійної готовності педагогів.

Вивченню цього питання приділяли значну увагу вітчизняні і зарубіжні науковці, зокрема В. Бондарь, А. Колупаєва, Ю. Найда, Особливості формування професійної компетентності осмислено у наукових працях І.Бежа, А.Маркової, О. Мартинчук, В.Сластьоніна, І.Хафізулліної, Л.М. Коврігіної, В.А. Гладуш, А.Ю. Баранець. Основним переконанням науковців є те, що інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами має бути такою самою, як освіта, яку отримують діти без порушень. Йдеться про повну участь у навчанні (залучення) у звичайному (а не сегрегованому) класі, в якому діти з порушеннями проводять більшість часу і беруть участь в усьому, що відбувається в ньому. Водночас, для забезпечення таких умов доцільно застосовувати відповідні адаптації чи модифікації в освітньому середовищі і звичайно підвищувати психолого-педагогічну компетентність учителів, які працюють із такими дітьми.

О. Мартинчук визначає зміст поняття «професійна компетентність вчителя у сфері інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку» як інтегральну якість особистості, що проявляється у загальній здатності і готовності до виконання на високому рівні професійної діяльності у сфері інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, здатності нести професійну відповідальність за результати

цієї діяльності, постійно підвищувати рівень своєї професійної діяльності. [2].

Підготовка вчителя до професійної діяльності з учнями, які мають особливі освітні потреби в навчанні, є багатогранною і багатоаспектною проблемою. Вона базується на сучасній системі знань із загальної педагогіки, психології та методик навчання учнів, а також на системі медичних (клінічна, психопатологія, невропатологія) і дефектологічних знань (корекційна педагогіка, спеціальна психологія, спеціальні методики). Але мусимо зазначити, що традиційної вузівської загально-педагогічної підготовки спеціалістів для ефективної діяльності з дітьми, які мають різні порушення в розвитку на сучасному етапі вже недостатньо. Формування готовності майбутніх педагогів до організації інклюзивного навчання є досить складним процесом, оскільки немає належного програмно-методичного забезпечення та підручників і посібників. Тому на себе цю роль взяли Інститути післядипломної педагогічної освіти, зокрема комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Інститути наразі є чи не єдиними осередками, що зможуть надати допомогу вчителям у діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами і підвищенні їх психолого-педагогічної компетентності шляхом проведення тренінгів, семінарів-практикумів, ділових ігор, навчальних семінарів, вебінарів тощо.

У межах компетенції надається консультативно-методична допомога з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами керівникам та педагогічним працівникам закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, установ (закладів) соціального захисту населення, закладів охорони здоров'я, батькам (іншим законним представникам) дитини, посадовим особам обласної державної адміністрації, представникам органів місцевого самоврядування та громадським об'єднанням.

Методичний супровід здійснюється завдяки тісній співпраці з Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук та іншими структурними підрозділами обласного інституту щодо застосування сучасних методик проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, адаптації освітніх програм до потреб дітей з особливими освітніми потребами, розробки індивідуальної програми розвитку та з інших питань в межах своєї компетенції. Спільно з науковцями розробляються методики, методи, технології, системи, моделі, прийоми роботи як з дітьми з особливими освітніми потребами, так і з педагогічними кадрами для підготовки їх до навчання таких дітей в інклюзивному просторі. Проводиться інформаційно-просвітницька робота з підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, у взаємодії з громадськими об'єднаннями.

Ефективність процесу професійної підготовки та подальшої практичної діяльності, перш за все, залежить від змісту навчального матеріалу, його структури, організації. Тому при доборі навчального матеріалу основна увага звертається на орієнтацію на професійні цілі та цінності, з урахуванням вже наявних знань із дисципліни загальнонаукового, психолого-педагогічних циклів, минулого (шкільного) досвіду, а також природних потреб і мотивів особистості: допитливості, пізнання нового, прагнення побачити суперечності у власних уявленнях. Також використовуються **Методики діагностики когнітивного компоненту психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП**.

Сформованість когнітивного компоненту психологічної готовності педагога закладу ЗСО до інклюзивного навчання дітей з ООП передбачає високий рівень розвитку операцій мислення (аналіз,

синтез, узагальнення, порівняння тощо) і його якостей (гнучкість, швидкість, продуктивність), що дозволяють швидко та ефективно засвоювати нові знання, уміння, навички і поєднувати різні види діяльності; наявність цілісної системи знань про різні категорії дітей з ООП та особливості реалізації індивідуального підходу до них у навчально-виховному процесі.

Шляхи підвищення психолого-педагогічної компетентності: поради педагогам

Підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності відбувається **ШЛЯХОМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ЖИВОЇ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ З ТАКИМИ ДІТЬМИ**. Як зазначає науковець С.В. Ковальова, «досвід учителя є підґрунтям, на якому зростає його педагогічна майстерність. Водночас він – джерело розвитку педагогічної науки. Це своєрідний пробний камінь під час експерименту, перевірки істинності теорій, концепцій, прогнозів тощо.»[3].

Тому, щоб підвищити рівень професійної готовності, педагогу належить підвищити інформаційну компетентність, добре володіти педагогічними технологіями, знаннями з основ психології та корекційної педагогіки, знати індивідуальні особливості дітей з порушеннями у розвитку та їх відмінності від дітей з типовим розвитком. Це також готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність в процесі навчання, готовність до професійної взаємодії і навчання.

Насамперед, в інклюзивному навчанні потрібно використовувати більш гнучкий підхід до викладання та навчання, який сприяє задоволенню потреб «різних» дітей. Тому одним із завдань осіб, які працюють з цими дітьми, є підтримка їхніх інтересів. До того ж більшість досліджень свідчать про те, що ця категорія дітей часто стикається з агресією і стає жертвою поведінки ровесників. До такого висновку прийшла група дослідників Вищої педагогічної школи в місті Лодзь (Польща) та Центру бехевіоральних досліджень Університету в м. Ставангері (Норвегія) – учасників проекту «Reducing Bullying Strengthening Diversity».

Соціальна обумовленість діяльності в роботі з дітьми з особливими потребами полягає в наданні корекційно-розвивальної, пропедевтичної та консультативно-просвітницької діяльності. Виконуючи їх, вчитель стає учасником різного рівня і характеру суспільного ставлення, без якого його професійна - педагогічна діяльність неможлива. Основні два блоки – це ставлення до дітей з особливими потребами і ставлення до батьків, які виховують дітей з особливими потребами.

Формуванню досвіду роботи з дітьми з особливими потребами сприяє розвиток таких умінь:

- обирати оптимальні корекційно-розвивальні методи і прийоми навчання;
 - прогнозувати успіхи та труднощі дитини з особливими потребами;
 - використовувати знання корекційної педагогіки, спеціальної психології, фізіології в корекційно-розвивальних, навчальних та виховних цілях;
 - здійснювати незалежну клініко-фізіологічну та психолого-педагогічну діагностику;
 - спілкуватися з дітьми з особливими потребами та розуміти їх;
 - здійснювати емоційну саморегуляцію;
 - уміння виражати емоції та почуття;
 - комунікативні уміння;
 - терпіння, доброта, милосердя, оптимізм, почуття гумору, працелюбність, тактовність та спостережливість.
- Оптимальній взаємодії з батьками дітей з особливими потребами сприяють уміння:
- висловлювати та вмотивовувати свою точку зору;
 - тактовність, делікатність та впевненість в собі;
 - спілкуватися з батьківською аудиторією;
 - самодисципліна.[4].

Підготовка вчителя до уроку з дітьми з особливими освітніми потребами має на меті, зокрема створення оптимального психічного стану, яке відрізняється енергійністю, упевненістю, життєрадісністю та оптимізмом. Необхідними компетенціями у роботі учнями з особливими освітніми потребами є знання про розвиток дитини; віра в можливість успіхів учня; постійне вдосконалення і набуття досвіду від інших осіб та сприйняття школи як середовища професійного розвитку; вміння працювати з різним темпом навчання учнів; застосування діагностичних умінь; використання інформаційно-комунікаційних технологій та інших технічних засобів.

Велику роль відіграють множинні способи залучення учня до навчального процесу. Вчитель має враховувати відмінності учнів: їхні індивідуальні потреби, стилі навчання та мислення, тип інтелекту (провідний центр компетентності), здібностей і нахилів, інтересів, аби не лише задовольняти їхні навчальні потреби, а й допомогти їм виявляти свої сильні сторони, створювати для них належні виклики та підвищувати мотивацію.

Важливе значення для підвищення компетентності є практика співпраці та колегіальності (коли педагоги обговорюють свою діяльність; спостерігають за роботою один одного, спільно працюють над адаптацією навчально-методичного забезпечення, планують, розробляють, оцінюють його; діляться знаннями про викладання та навчання) надзвичайно ефективна в закладах, які стали на шлях впровадження інклюзивної практики. У таких умовах педагоги більше налаштовані експериментувати, вдосконалюватися, брати відповідальність за результати своєї роботи.

Н.М.Ратушна,

учитель української мови та літератури Лукашівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

«Немов ріка, що народжується зі струмочків, озерець, гірських потічків, людське життя бере початок з шкільної парти. Вона — колиска майбутньої долі», — говорив наш земляк, український педагог, колишній директор Сахнівської школи, народний вчитель Олександр Антонович Захаренко.

Усі близькі і далекі наші плани починаються зі школи. Саме у її стінах починають формуватися, набиратися знань і морального здоров'я наші вихованці-учні. Чи будуть ці діти громадянами гідними своєї країни залежить від нас, педагогів. Перед нами стоїть важливе завдання — допомогти дітям, переступивши шкільний поріг, стати гуманними та справедливими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Назва з екрана.
2. Мартинчук О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>.
3. Ковальова С.В. Концепт передового педагогічного досвіду як соціально-педагогічної категорії. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2708.
4. Гладуш В.А., Баранець Я.У. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. № 1 (9).
5. Коврігіна Л.М. Формування готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. №11(66). 2017.С. 10-14.
6. Гудзь К. Практична реалізація педагогічних умов готовності майбутнього вчителя початкової школи до інклюзії *Педагогічний часопис Волині*: наук. журн./ Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015 С. 81-87.
7. Бевзюк М.С. Особливості підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL: <http://aqce.kaflogoped.org.ua/>.
8. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. Київ :ТОБ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

Моральні заповіді старших поколінь стають тими духовними цінностями, по яких вимірюють свою людську сутність нинішні вихованці.

О.А.Захаренко

Особливо сьогодні, коли наше суспільство перебуває в кризовому стані, ведеться пропаганда бездіяльного життя, розхитуються основи сім'ї, відбувається маніпулювання свідомістю і підсвідомістю людей, ведуться війни, руйнуються держави.

Великий мислитель Г.С. Сковорода із занепокоєнням писав: «Що може бути гірше за людину, яка володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця? Вона усі свої знання застосовує для зла». Продовжуючи роздуми Г.С. Сковороди, варто подумати: чи має сучасна людина добре серце? Іншими словами: чи можемо ми стверджувати, що зі зростанням досягнень науки, техніки пропорційно